

Hamza-nāme'nin 72. cildi'nde kullanılan ikilemeler

Osman TÜRK¹

APA: Türk, O. (2020). Hamza-nāme'nin 72. cildi'nde kullanılan ikilemeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö7), 357-366. DOI: 10.29000/rumelide.808722.

Öz

Hamza-nāme'nin 72. cildi, Türk dilinin yaklaşık altı yüz yıllık (1400-1900) tarihî gelişim seyrine tanıklık etmektedir. Eser, İslam uygarlığının ve Türk kültürünün tüm imkânlarından yararlanılarak kaleme alınmıştır. Eser, birçok disipline kaynak olabilecek farklı ve zengin bir terkibe haizdir. Türk dilinin zengin bir söz varlığı, kullanım sistemi ve işlevsel bir mantık barındırdığı öteden beri dil bilim tarafından kabul edilen bir gerçekliktir. Hamzavi; İslam ve Türk kültürünün, edebiyatının, tarihinin, folklorunun ve Anadolu'nun birikiminden yararlanarak eseri kaleme almıştır. Eserde, Arapça ve Farsça söz varlıkları bulunmakla beraber Türk dili söz varlığının önemli bir bölümü olan ikilemelere yer verilmiştir. Eser olaya dayalı kahramanlık hikâyelerinden oluştuğu için olayları abartmak, canlı, heyecanlı ve akıcı kılmak için çok yoğun olarak kullanılan Türkçe ikilemelerin yanında Arapça ve Farsça ikilemelere de yer verilmiştir. Yazar, (aktarıcı) zaman zaman Türkçe, Arapça ve Farsça ikilemeleri ayrı ayrı kullanmış, kimi zaman da iki veya üç dilli ikileme kurmayı tercih etmiştir. Bu kullanım biçimleri Türk dili sentaksına uygun olmamakla birlikte oldukça yoğun bir biçimde yer almıştır. Bu çalışmada, Hamzavi'nin "Hamza-nāme'nin 72. Cildi" adlı eserde kullandığı ikilemeler/yinelemeler değerlendirilerek bunlar üzerinde çalışıldı. Eserde tespit edilen ikilemeler cümleler içindeki kullanımlarıyla birlikte ele alınıp anlam, tür ve biçim bakımından değerlendirilmiştir. Türk dilinin temel söz varlığında öne çıkan ikilemelerin Hamza-nāme'de ne kadar yoğun, farklı ve işlevsel konumlandırıldıkları gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hamza-nāme'nin 72. cildi, ikilemeler, Türk dili tarihi, Türk dili.

Reduplications in the 72nd volume of Hamzaname

Abstract

72. Volume of Hamza Name testifies about 600 years of Turkish Language's historical development. This work was written by benefiting all opportunities from Islamic civilization and Turkish culture. The work has a different and rich compound for being resource to many diciplines. It is reality that Turkish Language has rich vocabulary, usage system, functional logic according to linguistic. Hamzavi wrote the work with benefiting from Islam and Turkish culture, literature, history, folk and riches of Anatolia. With Arabic and Persian vocabulary, there are a lot of reduplications which are important vocabularies of Turkish Language in the work. Because of the fact that the work consists of heroic stories, exagerating, action, excitement, and fluent with Turkish reduplications there are Arabic and Persian reduplications, too. Sometimes the author uses Turkish, Arabic, Paersian reduplications separetely; sometimes prefers two or three languages' reduplications together. These usage forms aren't suitable in Turkish syntax, but are used so much. In this work reduplications which has been used by Hamzavi in Hamza Name's 72. Volume evaluated and

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Kayseri, Türkiye), osmanturkgau@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9379-6225 [Makale kayıt tarihi: 13.05.2020-kabul tarihi: 20.10.2020; DOI: 10.29000/rumelide.808722]

worked on them. Reduplications which fastened down, has been evaluated according to genre, shape in the sentences .The reduplications ,are used in the work and the sentences were determined and evaluated according to meaning, type and form. It was observed how the reduplications, basic vocabulary of Turkish language are located in Hamza-name intensively, differently and functionally.

Keywords: Hamza-name, reduplications, Turkish language, Turkish language historic

Giriş

Hamza-nāme, bir halk destanı, kahramanlık hikâyesi hatta bir menkıbe olarak değerlendirilmektedir. Hamza-nāme, nakil yoluyla tüm İslam coğrafyasında ilgi duyulan yarı destan yarı menkıbe biçiminde süregelmiştir. Hamza-nāme'nin kaynağı her ne kadar Arap kültürü olsa da adeta bir İslam milletleri kültürünün ve uygarlıklarının terkididir. Bu terkip ve kaynaşma sonucu Hamza-nāme'de zengin ve renkli bir mitoloji, folklor, halk edebiyatı, savaş sanatı, destan, efsane ve söz varlığı meydana gelmiştir. Eser, 9. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmaya başlamış ve 14. yüzyılda şair Ahmedi'nin kardeşi Hamzavi tarafından kaleme alınmıştır. Genellikle eğitilmiş olmayan ve sade olan ravi ve aktarıcılar tarafından nakledildiği için eserin dili yazıldığı döneme göre yalın, akıcı ve zengindir. Ayrıca eser hem Eski Türkçenin hem Eski Anadolu Türkçesinin hem de Türkiye Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır. İşte Hamza-nāme'nin dili de bu özelliklere sahiptir. Anadolu ve Osmanlı kültürüyle harmanlanarak kaleme alınan eser çok farklı ve zengin kültür unsurları ve dil malzemesi barındırmaktadır (Türk, 2015; 2017).

Hamza-nāme, İslam coğrafyasında ve özellikle Anadolu'nun pek çok yerinde konaklarda, kıraathanelerde anlatılagelmiştir. **Derkenar: [1a/1]** (1) “bu Hamza-nāme yetmiş ikinci cildi (2) tekmlen Akşaray'da Hafız Muştafa Ağanın (3) konağında kırâ'at olunub, aḥbâb (4) bā-şafâ gayetü'l-gaye sürür kesb idüb” şeklinde ifade etmektedir.

Bu çalışmada, Türk dilinde önemli bir ölçüğe sahip olan ikilemeler/ikili tekrarlar /sıralamalar/ikizlemeler /yinelemeler incelendi. Türkçedeki ikilemeler konusundaki ilk çalışmayı ise 1899 yılında Karl Foy yapmıştır (Özkan, 2011: 1626). İkilemeler, Türkçenin söz varlığı açısından geniş bir alana sahip olan ve anlatım biçimi olarak birçok dilde kullanılagelen dilsel yapılardır. Asıl unsuru; manayı güçlendirmek, pekiştirmek, vurgulamak, süslemek ve ifadeye ahenk kazandırmak adına sözcüklerin farklı (tekrar, zıt, yakın) şekilde kelimeleri yan yana kullanarak yapılmasıdır. Pek çok araştırmacının çalıştığı ikilemeler, farklı biçimde tanımlanmıştır: Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması (Türkçe Sözlük, 2005: 948). Sözlerin belli kurallara bağlı olarak yan yana kullanılması (Tuna, 1949). Anlamı güçlendirmek için, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması (Hatipoğlu, 1971: 9). Araya hiçbir ek girmeksizin aynı cinsten iki kelimenin tekrarıyla hâsıl olan gruplar, ikizlemeleri teşkil eder (Bilgegil, 1982: 162). Anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma: ölen ölene, güzel güzel, ev mev, vb. (Vardar, 1988: 125). Türkçedeki olay, çoğu yeni kavram anlatmak veya belli bir kavrama değişik bir renk vermek üzere birbirine koşulan iki kelimedenden tek bir kuruluş, temelli, anlamca bağımsız bir kuruluş türetmek yolunda bir yapı yöntemidir (Ağakay, 1988: 98). Anlama güç katmak amacıyla kelimelerin veya bazı seslerin tekrarlanması; bu şekilde yapılan kelime öbeği (Topaloğlu, 1989: 87). Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır (Ergin, 1993: 355). Anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek için

aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılmasına ikileme denir (Hengirmen, 1995: 403). Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu şeklinde ifade etmiştir (Korkmaz, 2010: 123). Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu (Karahan, 2012: 60). Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeği (Karaağaç, 2012: 476) şeklinde ifade etmiştir.

Anlama zenginlik ve kuvvet kazandıran ikilemeler, vurguyu ve pekiştirmeyi de sağlayarak müzikal bir ahenk kazandırma özelliğine de sahiptir. Türkçenin dil sistemi yapısına uygun olan ikilemeler ulaşılabilen ilk metinlerden günümüz Türkçesine kadar hem stilistik hem anlam bilgisi bakımından çok sık kullanılan sözcük birimleridir. Türk dilinin her döneminde anlatımı etkili ve güçlü kılan, metni güzelleştiren, metne akıcılık ve ahenk kazandıran ikilemelere sıkça rastlamak mümkündür. Türk dilinin her evresinde; Göktürk yazıtları, Uygur Türkçesi, Orta Türkçesi eserlerinde ikilemelere yer vermiştir.

Eski Türkçede de ikilemeler çok sık kullanılmıştır. Türk dili yapısında, ikileme, önemli bir yer tutar. Türkçenin eski ve çağdaş tüm lehçelerinde ikilemeler anlamı pekiştirmek, güçlendirmek, zenginleştirmek ve metne akıcılık kazandırmak için kullanılmıştır. "Göktürk yazıtlarında 15, Uygur Türkçesinde 262, Kutadgu Bilig"de 197, Divanü-Lûgati't Türk'te 162 ve yine Nehcü'l-Ferādis, Kısasü'l-Enbiyâ ve Mukaddimetü'l-Edeb gibi Harezmi dönemi eserlerinde pek çok ikilemenin yer aldığı konuyla ilgili çalışma araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur (Alkaya, 2008: 38; Adıgüzel, 2017:5).

Türkçede, ikilemeler farklı yolla oluşturulmaktadır. İkilemeler kuruluş ve anlamları bakımından anlamsal ve yapısal özellikler taşımaktadır. Bu oluşumlar da anlam ve yapı özellikleri bakımından farklı anlam, görev ve tür özellikleri kazanmaktadır. İkilemeler ayrı yazılırlar, aralarında herhangi bir noktalama işareti kullanılmaz. İkilemeler çekim eki aldıkları gibi yapım ekleri de alabilir. Bazı ikilemeler zamanla kalıplaşarak birleşik sözcükler gibi bitişik yazılır. İkilemeler deyim içinde geçebildiği gibi cümlede farklı tür (isim, sıfat, zarf) olarak da kullanılabilir.

Araştırmacılar ikileme/yinelemeler için birbirinden farklı sınıflandırmalar yapmaktadırlar. Eser incelendiğinde farklı biçimde ikilemelerin oluşturulduğu gözlemlenmektedir.

- Aynı kelimenin tekrarıyla kurulan ikilemeler
- Eş veya yakın anlamlı kelimelerin tekrarıyla kurulan ikilemeler
- Karşıt anlamlı kelimelerin tekrarıyla kurulan ikilemeler
- Biri anlamlı biri anlamsız olan kelimenin tekrarıyla kurulan ikilemeler
- Ünlemlerle kurulan ikilemeler
- Sayılarla kurulan ikilemeler
- Yalın durumdaki farklı isimlerle kurulan ikileme
- Hâl ekleriyle kurulan ikilemeler
- Zarflarla kullanılan ikilemeler
- İyelik ekiyle kurulan ikilemeler
- Türkçe ve Farsça kelime tekrarıyla kurulan ikilemeler
- Farsça kelimelerin kullanılmasıysa kurulan ikilemeler
- Arapça kelimelerin kullanılmasıysa kurulan ikilemeler

Farsça ve Arapça kullanılması kurulan ikilemeler
Halk deyişlerinin ikileme biçiminde Kullanılması

Hamza-nāme'nin 72. cildinde fiilimsilerin işlevsel olarak kullanıldığı ve özellikle isim-fiil zarf-fiil $\{-a\}$, $\{-e\}$ $\{-\{ü\}$, $\{-\{ub\}$ ekiyle çok fazla ikileme yapıldığı tespit edildi. Eserde kullanılan ikilemeler daha çok durum zarfı olarak kullanılmıştır. Eserde, ikileme /yineleme yapılarının farklı özellikte kullanıldığı tespit edildi. Türk dili yaşadığı tarihî evreler neticesinde önemli bir çeşitliliğe ve zenginliğe ulaşmıştır. Bu durum söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturan ikilemelerde de gözlenmektedir.

Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler

bir bir hikāye eyledi 3a13
birer birer gelin 10a2
indükde oluğ oluğ (6) olub bendeki 11a/5
Şāhib-kırān-ı 'ālemūn (12) 'askeri alay alay geçirdi.
bölük bölük (15) tenhā şikāre binmişler. 22a14
başka başka hediyeler 30b5
bu nā-bekārlara birer (4) birer cevāb virilmez. 34b3
bende anları saña birer birer şikāre getürüm didi 34b/6
yüregi qarış qarış yağ bağladı. 36b11
bunları kıra kıra dōke demedik 38a12
Hamza'nuñ t̄ğinden (3) kaçā kaçā anda gelüb 39b2
alay ile bölük bölük gelüb 39b11
bağa bağa uşandılar. 39b13
Şāhib-kırān ile qol qol olub 45a15
Küffār'a t̄ği kim şökük şökük demet (2) demet idüb kırmağa başladılar. 45b1
birer (5) birer es̄ir eyledi didükde 47a4
Demet demet idüb kırmağa (10) başladılar 49b9
öñine qatub gürüh gürüh 49b/14
baña birer birer beyān eyle 54b1
Andan bölük bölük şehzādeler 'askerleriyle 57a8
Küffār'ı kıçın kıçın sürüb Zerdün Şāh'ıñ 10) üzerine bir aqdı. 66b9
egri egri bakmağa başladı 70a13
pāre pāre oldı.70b/14
Küffār'ı öñine qatub bölük bölük idüb, (4) kırmağa başladılar. 76b3
kat (9) kat ol şandalye oturmağa 93a
kıçın kıçın (15) sürüb 99b14
Küffār'ı (5) bölük bölük idüb kırub giderken 102a5
alev alev (129a/8)

Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemelerin büyük çoğunluğu zarf görevinde kullanılmıştır. Fiil ve fiilimsilerin çok yoğun olarak kullanılmasının nedeni eserde olayların ve hareketliliğin çok yoğun olmasındandır. Aynı amaçla zarfların yoğun olarak kullanılması da buradan anlaşılabilir.

Eş veya yakın anlamlı kelimelerin kullanımıyla kurulan ikilemeler

andan oturub hāli hātır (12) Őoruřdılar 3a/12
 hāllu hālince hediye hāzırlayub Őāhib-kırāna (7) 4b/7
 yollu yolınca (10) öñine düşüb 30b9
 yirlü yirlerinde karar itdiler 51a/3
 kendine ceke düzen virüb 58a10
 iřte harf Ąciz olub Őıçrayub kalğayub ğayrı 72a1
 Tabl-ı arām (12) çalınub dönüb kondılar. 83b11
 Melik Kāsım ba' dehu andan aşağı yollu (15) yolınca oturdılar. 88b14
 bir sedd kenarına gelüb Őıçrayub taşraya çıkdı. 94b3
 alayların (15) bozub iriřüb Ąlemlerin ser-nigün tuğların 105a15
 ol diyüb tezkire**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.** içre (8) yarub çıkub gitdi. 108a6
 bu derbendi alub turmadan (10) murād-ı mařsuduñ nedür 110a9
 ol Őahrāya (14) görüb düşünüb kondılar. 119b13
 bırakub sürüb ırakdan Bārgāh-ı Süleymān'ı görüb120a1
 gelüb pederi ile buluşub hāl hātır Őoruřdılar. 120a/4, 133a/2

Eş veya yakın anlamlı kelimelerin bir arada kullanılmasıyla oluşan ikilemelerin çoğu zarf olarak kullanıldığı gibi ikilemelerin pek çoğu da zarf-fiilden oluşmaktadır.

Karşıt (zıt) anlamlı kelimelerden kurulan ikilemeler

şağa şola baķub biri girsin 8b/3
 şağdan (14) şoldan çalub āhir fişat bulub uyluğına bir zaķm (15) irişdirdi. 12a13
 Őemüd Ąad řaęa řola bakınca 33b/11
 Yaħyā'yı zulemātı şağa şola (12) baķub 46a/11
 delüsi uşlusı birden yürüdiler 48a/1
 ĄAsker-i İřlām'dan (9) dost düşman nedür ařlĀ diyüb gelür 80a8
 idüb gice gündüz cenk idüb İřlām 103a/10
 anda üç gün gice (5) oturub 106b
 aşağı yukaru (127a/4)

Biri anlamlı biri anlamsız olan kelimelerle kurulan ikilemeler

Hep cümle [72/b] (1) řallaķ mallak gezerler 72a15

Ünlem ile kurulan ikilemeler

bre bre diyüb 064b/04
 hay huy (13) kopdı 11a/12

Sayılarla kurulan ikilemeler

Sayılarla kurulan ikilemeleri iki şekilde ayırabiliriz. Birincisi iki rakam ya da sayının art arda gelmesiyle oluşan, ikincisi de rakam ya da sayılara üleştirme eki -er/-ar eki getirilerek yapılan ikilemelerdir. “Söyleneni üç dört seferde ancak anlayabildi.” cümlesinde geçen *üç dört* ikilemesi birinci gruba ait ikilemedir. “Çocuklara şekerleri *üçer üçer* dağıttık.” cümlesinde geçen *üçer üçer* ikilemesi de ikinci grup gruba dahil bir ikilemedir. Sayılarla yapılan ikilemelerde ikilemenin unsuru sayılar ardışık sayılar da (iki üç, dört beş) olabilir, ardışık olmayan belli bir sisteme göre sıralanmayan rakamlardan da (üç beş) kurulabilir.

birer birer 010a/02, 034b/06, 042b/01, 054b/01

İki gün bir gece ceng idüb 6b/8

bir iki 016b/15

bir iki [17/a] (1) sene

üç gün üç gece ardi arası kesilmeyüb 39b/12

üçer n̄zeden (6) sonra üçer gürz 43b/6

üçer n̄ze üçer gürz 65b/4

üç gün üç gece cenk idüb 86a/14, 86b/5

birer ikişer 087b/14

üç gün üç gece gidüb 94b/3

Yalın durumdaki isimlerle kurulan ikileme

Şaç şaçal yok nedür38b/7

Hâl ekleriyle kurulan ikilemeler

Bu kelimelere çeşitli hâl ekleri getirilerek ikileme yapısı meydana gelmiştir. Bu ikilemelerin oluşumu aşağıdaki örneklerde görmek mümkündür.

kemer kemere (11a/9)

müşte müşte (11a/9)

yağa yakaya (11a/9)

senün baña itdiğin kim kime itmişdür 11b11

şikâra bindi. Hamza bir tarafa, Bedî^c bir tarafa, Kâsım bir tarafa 22a/11

yan yana geçüb gıtdiler. Yek-â-yek olalım (6) diyince 44b5

Ammâ gürz gürze inince 45a/1

İrtesi gine (10) toz toza ulaştı. 56a9

kim kimi (68a/6)

kılıç kılıca 68a/9

bir kapudan bir kapuya 89a/3

muştı muştıya (125a/11)

Zarf görevinde kullanılan ikilemeler

Metinlerden tespit ettiğimiz ikilemeler cümle içinde zarf görevinde kullanılmıştır.

gürüh gürüh (15) kaçarlardı
birer birer gelin 10a/2
bağa bağa uşandılar. 39b13
egri egri bakmağa başladı 70a13

Sıfat görevinde kullanılan ikilemeler

İkilemelerin cümle içerisinde sıfat görevinde kullanıldığı örnekler bulunmaktadır.

hesab neseb (11) pehlevānlar
alev alev (9) āteşler saçılurdu 129a/8
andan bölük bölük şehzādeler 'askerleriyle 57a8
başka başka hediyeler 30b5
birer birer cevāb 42b/1

İyelik ekiyle kurulan ikilemeler

anası babası anı18b/4
kimi t̄āga kimi şahrāya dağılub gitdiler 36b/1
kimi atlu kimi piyāde yürüyüb 42b/10
kim kimi (5) bağlar didi 46b/4
delüsi uşlusı birden yürüdiler 48a/1
kimi def çalar kimi dünbelek 57b/12
kim kimi katlı ider 68a/6
kimi (11) gözine kimi yüzine 71a/11
biri şapanda biri yolda biri h̄aşmuñ 71b/15

Yazar veya aktaran kişiler olayları daha etkileyici kılmak ve üsluba akıcılık katmak için mübalağa sanatını kullanmıştır. Bu durumu da ifade etmek için ikilemelerin işlevselliğinden yararlanmışır. İfadeyi güçlendirmek sözün, mana kuvvetinin tezahürü için zaman zaman iki veya üç ayrı dilden üç ayrı ikileme bir ikilemeyi ifade etmek için kullanılmıştır:

Türkçe ve Farsça kelimelerin tekrarıyla kurulan ikilemeler

muşt mušta yağa yağaya āhır kemer kemere oldılar.11a9
Erc men' idüb bir dağı bir dağı... 12a13
muşt mušta yağa yağaya oldılar. 28a3
Server'e (11) şarılıub muştı muştıya yağa yağa kemer kemere oldılar. 125a11

Farsça kelimelerin tekrarıyla kurulan ikilemeler

yek-ā-yek tā ki güneş kubbe-ı felege degilince 'azīm ceng itdiler. 10b9

fili helāk olub zīr-ü zeber oldı. 15a10
 Ba' dehu yek-ā-yek gūn-ā gūn 18a1
 tīġ üşürüb pāre pāre idelim 28a10
 yab yab yan virüb kaçmağa başladılar 36a15
 dilāverler ile bārgāh mālā [38/b] (1) māl oturdub 38a15
 diyār be diyār kaçurub 37b15
 diyār be diyār Ḥamza'nuñ tīġinden 39b/2
 reng-ā- reng görindi. 41b11
 diyār (9) be diyār ser gerdān gezerüm 46a/9
 Bārgāh-ı Süleymān'ı mālā māl (12) olub dolmışdı. 51b11
 diyār be diyār kaçub gezeler. 53a1
 Melik Kāsım'ıñ dirseklerinde (2) kan çekİde çekİde olmış. 80a1
 birbirlerin vücüdün pāre pāre (6) itdiler. 130b5

Arapça kelimelerin tekrarıyla kurulan ikilemeler

senüñ gibi ḥesab neseb (11) pehlevānlar ve şehzādeler ġāşiye vardur 10a10
 cenk olub nevbet nevbet 48a8
 fuzül fuzül söyler 70a1

Farsça ve Arapça kelimelerin tekrarıyla kurulan ikileme

hemān üç (11) kerre pey-ender-pey na' re urub 104b10

Halk deyişlerinin ikileme biçiminde kullanılması

olsa helāk olur (4) ḥalāş olmaz diyüb 3a/4
 elin ayaġın öpüb (2) baş kodı 4b/1
 ol elümle gine ol aradan Lāhūt'ıñ arkasına 5b/10
 kelle bir kelle (12) tā ki ikindi 14b/12
 başı (3) raḥş başına beraber olub 15a/3
 kimin gürzde kimin arkada 16b/1
 çarpdığım anda mı hürd gitdi, mürd (4) oldı 24a/4
 gine sen idersin diyüb gine cenge 27b/1
 kendi gürz ile bir gürz urub 34a/10
 ġāh 'işret ve ġāh (6) şayd-ı şikār iderlerdi 52a/5
 leşu başdan atlar yürüyemez oldı 35a/6
 faġİri ġanİ olub ġanİsi ihtiyācdan (2) beri oldılar 37a/1
 şāhların kimin müslümān kimin helāk ider 37b/9
 var ise dīvi cinnİdür didiler 38b/15
 ya şebḥün ya cādū yāḥūd 42b/3
 Ḥatta başı raḥş başına beraber 45a/1
 Şemüd (10) 'ād bir yakadan, 47 Dāvūd Şāh bir yakadan 46a/10

bende (12) çeküb getürüb gitdiler 46b/12
 gāh 'işret ve gāh (6) şayd-ı řikār iderlerdi 52a/5
 bī'at idüb ba' dehu cümleside bī'at idüb 52b/4
 hem medh iderlerdi ve hem sögerlerdi 55a/14
 'askerleriyle gelüb (11) geçdiler 56b/11
 dal-ı tīğ olub 60a/8
 gürziyle bir gürz (9) şöyle urdığı ol da gürz virince gürz (10) tarmār 71a
 gine gürziyle bir gürz (3) şöyle 74b/2
 günlerde bir gün 80b/3
 rezm tonların çıkarıp (5) bezm tonların geydiler. 88b
 faķlri ğanī olub ğanīsi ğayrı (10) ihtiyācdan 88b
 ğāibi ne insān bilür ve ne cinnī ve ne peygāamber⁹⁴ ve (11) ne melek 95a/10
 İşte şarkdan ğarba deĝin 97b/10
 şol kol bilekden yok (13) řaĝ eline 99b/
 ol gice ol (12) bārgāhda çalub 106a/
 bunlar aşağıdan anlar yukarudan cenk 106b/15

Sonuç

Sonuç olarak, efsane ve menkıbe özelliklerini barındıran fakat bir tarih destanına dönüşen "Hamza-nāme'nin 72. cildi," adlı eserin yapısında zengin bir Türk dili söz varlığı tespit edilmiştir. Eser; efsane, menkıbe ve halk destan anlatılarının fiktif unsurlarını taşımaktadır. Muhteva ve içerik açısından bu özelliklere sahip olan eser, bir halk anlatısıyla, dönemin Arapça ve Farsça etkisine rağmen sade denilebilecek halk dili ve halk dili unsurlarıyla kaleme alınmıştır. Anlamı güçlendirmek, anlama zenginlik katmak, metni daha açık anlaşılır, etkileyici kılmak ve metne akıcılık kazandırmak için dilin önemli bir söz varlığı olan ikileme/yineleme/ikizleme, deyim ve atasözleri olan halk deyişleri çok yoğun olarak işlenmiştir. Anlatımın daha etkileyici olması için zaman zaman üç ikileme bir ikileme biçiminde kullanılmıştır: *Server'e (11) şarılub muştı muştıya yaķa yaķa kemer kemere oldılar. 125a11*. Ayrıca, Farsça ve Arapça bir veya iki ayrı ikilemenin de bir arada kullanılması ile ikileme oluşturulduğu; *Hemān üç (11) kerre pey-ender-pey na're urub 104b10*, bunun yanı sıra Yunanca bir ikilemeye de yer verildiği; *'askeri alay alay geçerdı. 55b/12* tespit edilmiştir. Arap ve Fars dillerinin yanı sıra Türk dili unsurlarını, üsluba ve içeriğe uygun bir biçimde yarı gerçek yarı hayali "Hamza-nāme'nin 72. cildi," örülmüştür. Fiilimsilerin işlevsel olarak kullanıldığı ve özellikle isim-fiil ve zarf-fiil ekiyle çok fazla ikileme yapıldığı tespit edildi. Eserde kullanılan ikilemeler daha çok durum zarfı olarak kullanılmıştır. Eserde, ikileme /yineleme/ikizleme yapılarının farklı özellikte kullandığı tespit edildi: Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler, eş veya yakın anlamlı kelimelerin bir arada kullanılmasıyla oluşan ikilemeler, karşıt (zıt) anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler ve bir kelimenin anlamlı bir kelimenin de anlamsız olması ile oluşan ikilemeler. Eserde, ikileme/yineleme/ikizleme yapılar dil bilimsel olarak; sesbirimsel tekrarlar (phonological reduplication), biçimbirimsel tekrarlar (morphological reduplication), sözcükbirimsel tekrarlar (lexical reduplication), anlambirimsel tekrarlar (hendiadyoin) dan oluşmaktadır.

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2017) Ağrıdağı Efsanesi'nde Kullanılan İkilemeler. *II. Uluslararası Iğdır Sempozyumu 09-11 Ekim 2017, Iğdır*
- Ağakay, M. A. (1954). Türkçede Kelime Koşmaları. *TDAY- Belleten*, ss. 97- 104.
- Alkaya, E. (2008) Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen İkilemeler üzerine bir Değerlendirme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/3 Spring 2008*
- Bilgegil, M. K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh.
- Dilçin, c. (1995). Fuzûlî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses Söz ve Anlam Düzeni. *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları) Abdülbaki Gölpınarlı Armağanı, Vol. 19.*
- Erdem, M. D. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. *Bilig, S. 33, s. 189-225.*
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Hatipoğlu, V. (1971). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: TDK.
- Hengirmen, M. (1995). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Ergun.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Karahan, L. (2012). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Özkan, B. (2011) Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 6/1 Winter 2011, p. 1625-1648, TURKEY
- Sev, G. (2004). Divanü Lûgat'it Türk'te İkilemeler. *TD, S. 634, s. 497-510.*
- Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken
- Tuna, O. N. (1949). Türkçede Tekrarlar I. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C: 3, S: 3-4, ss. 429- 447.*
- Türk, O. (2015). *Kitap Tanıtım ve Değerlendirme: Türk Edebiyatında Hamza-nâme adlı eserin 72. Cildinin incelenmesi. Turkish Studies Dergisi (10) 16,1103-1112.*
- Türk, O. (2017). *Türk Edebiyatında Hamza-Nâme Adlı Eserin 72. Cildinin Nesir Üslûbunun İncelenmesi (İJLET) 5/2 June 2017, s. 357-370.*
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: TDK.
- Vardar, B. (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC.